

РОЗДІЛ 3. СОЦІАЛЬНА ІНФРАСТРУКТУРА ТА ЕКОЛОГІЗАЦІЯ

УДК 368.91

В. І. ПАВЛОВ
Н. М. БІЛОУС

ДІЯЛЬНІСТЬ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ ЗА ВИДАМИ ДОГОВОРІВ СТРАХУВАННЯ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто актуальну проблему діяльності страхових компаній за видами договорів зі страхування життя в Україні.

In this article was overviewed actual problem of the activity of insurance companies based on life insurance agreements in Ukraine.

Ключові слова: страхові компанії, страховий ринок, накопичувальне страхування, чисті страхові премії, види договорів, страхові виплати.

Страхування життя є важливою складовою в системі страхового та соціального захисту населення та джерелом інвестування національної економіки через свою здатність спрямовувати вільні кошти населення (внески страхувальників) на їх заощадження, а не на споживання. Проте сучасний вітчизняний страховий ринок зі страхування життя за останні десятиліття так і не став реальним фактором стабільності й не відповідає завданням розвитку національної економіки і тенденціям світових страхових ринків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню питань щодо розвитку страхування життя присвятили наукові праці вчені, серед яких можна виділити В. Базилевича [1], Н. Внукову [2], О. Гаманкову [3], О. Залєтова [4], С. Оселедеця [5], В. Фурман [6], Я. Шумелду [7] та інших. Важливим є також вивчення методичних розробок провідних вітчизняних рейтингових агентств, зокрема “Експерт-Рейтинг”, “Кредит-Рейтинг”, “Рюрік”. Однак, результати проведених досліджень

©Павлов В. І. – д.е.н., професор Національного університету водного господарства та природокористування;

©Білоус Н. М. - старший викладач Національного університету водного господарства та природокористування

не в достатній мірі враховують специфіку діяльності компаній зі страхування життя в Україні з урахуванням тенденцій у світовій страховій галузі.

Мета статті полягає у визначенні особливостей та структури послуг зі страхування життя в Україні в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. На відміну від країн Заходу, де страхування життя є розвинутим видом страхування, в Україні низький рівень попиту на страхові послуги в сфері страхування життя серед населення обумовлений рядом причин. Насамперед це високий рівень недовіри до страхових компаній громадян через невдалий досвід та непоінформованість останніх про можливість заощадження коштів та захищеність їх від несприятливих випадків (втрати здоров'я та доходу) в майбутньому. Нестійкість національної валюти, інфляції, низький рівень доходів при значних обсягах споживчих витрат населення та постійна політична нестабільність були головними причинами проблем розвитку страхування життя в Україні. А недостатній рівень правового забезпечення страхування, невідповідність вітчизняного страхового законодавства вимогам міжнародного законодавства, у т.ч. країн ЄС, а також принципам та стандартам Міжнародної асоціації страхового нагляду та недостатній рівень кадрового і наукового забезпечення гальмують розвиток сучасного страхового ринку.

За період незалежності України страховий ринок зазнав докорінних змін: за 1990–2013 роки кількість страхових компаній зросла з 7 до 411 страховиків (рис. 1).

Найбільше їх було зареєстровано у 1996 році – 700 страхових компаній, але вже наступного року їх кількість знизилась майже у 3 рази. Цьому явищу сприяло прийняття в березні 1996 роки Закону України «Про страхування», який усунув недоліки Декрету «Про страхування» та регламентував основи діяльності страховиків.

Редакція Закону України «Про страхування» від січня 1997 року та жовтня 2001 року приділяла увагу саме діяльності страховиків, які здійснюють страхування життя. Протягом 1998–2008 років кількість страхових компаній на страховому ринку постійно нарощувала свою кількість.

Рис. 1. **Динаміка кількості страхових компаній в Україні 1990–2013 р.р. [9]**

Ринок страхування життя є достатньо монополізованим, в 2013 році спостерігається 62 страхових компаній зі страхування життя. Починаючи з періоду становлення незалежності України і по нині ринок страхування життя продовжує формуватися через удосконалення законодавчо-правової бази, зміни органів нагляду за страховою діяльністю, зміни ставлення населення до деяких видів послуг, впровадження податкових пільг (податкового кредиту) та ін. Але відсутність розуміння в населення, що собою становить страхування життя й у чому його переваги, низький рівень довіри до страхових компаній, невпевненість у майбутньому, надання переваги зберіганням заощаджень готівкою або у доларах США, відсутність ясності в системі оподаткування та суперечливі закони, нестабільність доходів домогосподарств, а також невідповідність гарантованих норм доходності та таблиць смертності, валютний ризик, слабкість актуарної служби та інше сприяють гальмуванню розвитку ринку страхування життя.

Фурман В. М. акцентує увагу на тому, що розвитку цього виду страхування могло б сприяти надання такої послуги підприємствам, як додаткової соціальної підтримки працівникам одночасно з загальною схемою пенсійного забезпечення. Однак наявна економічна ситуація в державі,

низькі доходи громадян і недостатній рівень страхової культури перешкоджає цьому [6]. Динаміка страхування життя в Україні за обсягами чистих страхових премій за 2008-2013 рр. представлена на рис. 2 та у табл. 1.

Як видно з рис. 1, кількість суб'єктів страхування життя до 2008 року зростала. Однак криза банківського кредитування у другій половині 2008 року змінила цю динаміку. У зв'язку з цим відбувалося скорочення страхового ринку зі страхування життя, що відобразилося у скороченні кількості страховиків та у зменшенні на 6,5% обсягу зібраних чистих страхових премій у 2009 році, порівняно з 2008 роком. З 2010 року позитивна динаміка темпів росту премій відновилася, але у 2012-2013 рр. середньорічний темп приросту чистих страхових премій зі страхування життя в Україні знизився. Це обумовлене зниженням платоспроможного попиту населення, а також тим, що корпоративні клієнти почали відмовлятися від договорів страхування життя і пенсій своїх співробітників, економлячи на соціальному пакеті. Слабке залучення домогосподарств до ринку страхових послуг протягом усього періоду існування вітчизняного страхового ринку було основною соціально-економічною проблемою, яка стримувала його розвиток.

У Німеччині на 100 жителів припадає 140 полісів накопичувального страхування життя в середньому, в Європі по два поліси на кожного громадянина, а в Україні один такий договір на 12–13 осіб. За останні роки понад 80% страхових платежів отримували від населення, при цьому 500 тис. осіб мають накопичувальні договори страхування життя з середнім щорічним платежем 1,5 тис. грн. Тому постає гостра необхідність у створенні необхідної кількості фінансових консультантів (близько 400 тис. осіб) для інформування населення про необхідність страхування життя враховуючи пенсійну реформу [7].

Особливу увагу заслуговує сам договір зі страхування життя, який не тільки надає страхувальнику (застрахованому) додатковий соціальний захист і можливість заощаджувати кошти, але є гарантом отримання вказаних розмірів страхової суми у будь-кому страховому випадку (як при дожитті до закінчення строку дії договору та і при випадках втрати життя).

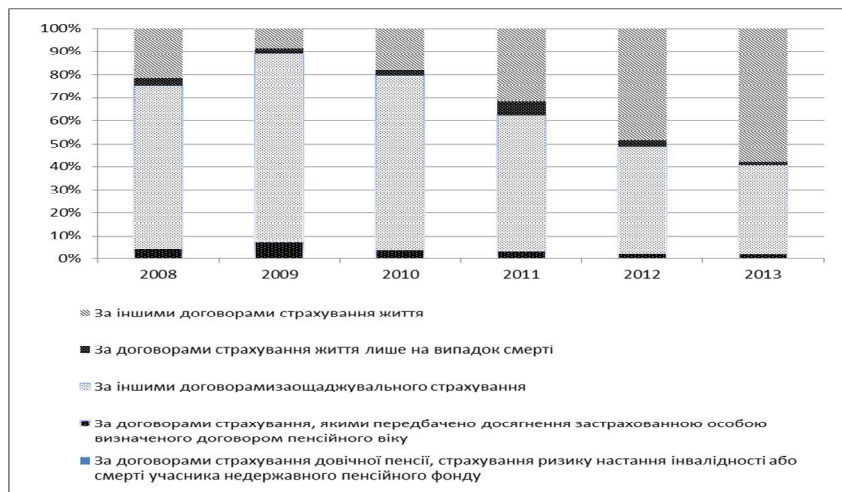

Рис. 2. **Динаміка страхування життя в Україні за обсягами чистих страхових премій за 2008-2013 р.р.**

Таблиця 1

Послуги зі страхування життя в Україні за обсягами чистих страхових премій за 2008 - 2013 р.р., тис.грн. [9]

	Роки					
	2008	2009	2010	2011	2012	2013
За договорами страхування до-вічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду	86,5	1203,4	2127,9	351,7	587,6	690,4
За договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку	51800,1	60718,1	35202,7	47498,8	43935,8	46776,6
За іншими договорами заощаджувального страхування	769298,6	676003,9	683494,6	794734,0	844605,6	957477,3
За договорами страхування життя лише на випадок смерті	40313,2	15320,4	20257,3	72404,1	45056,0	41337,9
За іншими договорами страхування життя	23352,28	73658,0	164876,8	431347,4	875282,2	1430244,9
За всіма договорами страхування життя	884850,7	826903,8	905959,3	1346336,0	1809467,2	2476527,1

Протягом 2008–2013 років за договорами страхування життя переважаючими були надходження за двома категоріями договорів, які у фінансовій звітності страховика класифікуються як «інші договори страхування життя» та «інші договори заощаджувального страхування». До першої категорії договорів відносяться такі, за якими передбачено страхування:

- досягнення застрахованою особою визначеного договором віку (іншого, ніж пенсійний);
- дожиття застрахованої особи до закінчення строку дії договору страхування.

Також до цих договорів відносяться ті, в яких разом із вищезазначеними ознаками має місце страхування інших ризиків (смерті, інвалідності тощо).

До інших договорів заощаджувального страхування включають такі, за якими передбачено поряд зі страхуванням на випадок смерті страхування додаткових ризиків (за винятком зазначених у інших видах договорів).

За період з 2008 по 2011 рік інші договори заощаджувального страхування були переважаючою категорією, найвищу частку становили вони у 2009 році – понад 80%. У 2012-2013 рр. Споживачі надавали перевагу укладанню договорів, що належать до категорії «інші договори страхування життя». Близько 60% обсягу отриманих чистих страхових премій припадало на ці договори у 2013 році. За даними проекту «Відкрите страхування», інформацію якого розміщує Ліга страхових організацій України (АСОУ), діяльність страхових компаній за деякими видами договорів страхування життя в останні роки активізувалась. Традиційно перевагу населення віддавали договорам страхування, за якими заощаджувалась капіталізована сума внесків (табл. 1).

Договори страхування життя «ануїтетного» типу, тобто договори страхування довічної пенсії і договори, за якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку, необхідного поширення в Україні поки що не отримали. Їх чисті страхові премії у 2008 році склали 86,5 тис. грн, у 2013 році вже 690,4 тис. грн., а найбільшим показник був у 2010 році – 2127,9 тис.грн. (див табл. 2).

Таблиця 2

Діяльність страхових компаній за договорами страхування довічної пенсії, страхування ризику настання інвалідності або смерті учасника недержавного пенсійного фонду

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Страхові премії ,тис.грн.	86,5	1203,4	2127,9	351,7	587,6	690,4
Страхові виплати, тис.грн.	1,8	0,0	0,0	0,0	3,9	2,0
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	5,0	41,0	42,0	96,0	88,0	199,0
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітнього року, од.	1,0	16,0	44,0	97,0	69,0	58,0

Таблиця 3

Діяльність страхових компаній за договорами страхування, якими передбачено досягнення застрахованою особою визначеного договором пенсійного віку

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Страхові премії тис. грн.	51800,1	60718,1	35202,7	47498,8	43935,8	46776,6
Страхові виплати, тис.грн.	5 898,20	12257,4	11621,4	12793,2	14759,9	13820,2
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	13616,0	2450,0	893,0	21857,0	1833,0	40921,0
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітнього року, од.	1828,0	2373,0	825,0	940,0	1175,0	1145,0

Невисоким відсотком характеризуються в Україні також договори страхування лише на випадок смерті, котрі не передбачають часткових виплат і виплат у зв'язку із закінченням терміну дії договору (табл. 5).

Таблиця 4

**Діяльність страхових компаній за іншими договорами
заощаджувального страхування**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Страхові премії, тис. грн.	769298,65	676003,9	683494,6	794734,0	844605,6	957477,3
Страхові виплати, тис. грн.	16 596,10	28897,5	35354,4	40410,7	47562,5	106557,8
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	122271,0	62899,0	73687,0	71518,0	66771,0	467821,0
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного року, од.	85422,0	61842,0	62414,0	64281,0	63254,0	81505,0

Таблиця 5

**Діяльність страхових компаній за договорами
страхування життя лише на випадок смерті**

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Страхові премії тис. грн.	40313,2	15320,4	20257,3	72404,1	45056,0	41337,9
Страхові виплати, тис. грн.	4 036,50	6181,6	3966,0	3651,1	3625,8	3048,8
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	29063,0	19462,0	8878,0	16948,0	22915,0	238741,0
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного року, од	31600,0	17381,0	9104,0	16049,0	20896,0	34678,0

Отже, особливістю страхування життя в Україні нині є не тільки необхідність в зацікавленості держави в його розвитку.

Таблиця 6

Діяльність страхових компаній за іншими договорами страхування життя

Показники	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Страхові премії, тис. грн.	233752,28	73658,0	164876,8	431347,4	875282,2	1430244,9
Страхові виплати, тис. грн.	11 202,87	9708,3	7495,9	8882,5	16105,3	25762,7
Кількість застрахованих фізичних осіб, чол.	827502,0	377028,0	587076,0	1128393,0	1556158,0	3901525,0
Кількість договорів страхування, укладених протягом звітного року, од.	700197,0	243755,0	494271,0	1206093,0	2388019,0	3364232,0

Беручи до уваги перерозподіл соціального захисту населення між самою державою і страховиками, і як наслідок, можливе зменшення витрат державного бюджету. Але й сприяння залученню населення на страховий ринок, через створення нових робочих місць для підтримки і забезпечення інформованості громадян про можливості страхування життя: пояснення необхідності укладення договорів страхування не тільки для особистого захисту і збагачення, але як джерела інвестування національної економіки. Ураховуючи, що страхування життя є потужним джерелом довгострокових інвестицій в економіку країни, створення умов для більш стрімкого його розвитку є важливою складовою політики держави. Незважаючи на те, що частка страхування життя на страховому ринку України постійно зростає, цей показник ще дуже далекий від рівня економічно розвинутих країн. За даними експертів, в Україні застрахованими є не більше 10% ризиків, тоді як у більшості економічно розвинутих країн цей показник сягає 90–95%. Це є підтвердженням наявності значного потенціалу для зростання обсягів страхування життя в Україні у майбутньому та необхідності подальших наукових досліджень у цій галузі.

Бібліографія

1. Базилевич В. Д. **Страхова справа** : 5-те вид., стер. / В. Д. Базилевич, К. С. Базилевич. – К. : Знання, 2006. – 351 с.
2. Безугла В.О. **Страховання**: Навч. пос. / В. О. Безугла, І. І. Постіл, А. П. Шаповал. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 582 с.
3. Гаманкова О. О. **Страховання життя в Україні**: Нормативно-правове забезпечення / О. О. Гаманкова // Національна без-пека і оборона. – 2000. – № 4. – С. 52 – 58. Грушко В. І. Пенсійна система України / В. І. Грушко. -К. : Кондор, 2006. 336 с.
4. Залетов О. М. **Убезпечення життя** : монографія / О. М. Залетов. – К. : Міжнародна агенція «БІЗОН», 2006. – 688 с.
5. Оселедець С. С. Страховання : підручник. – Видання 2-ге, перероб. і доп. / С. С. Оселедець. – К. : КНЕУ, 2002. – 599с.
6. Фурман В. М. **Страховання: теоретичні засади та стратегія розвитку** / В. М. Фурман. – К. : КНЕУ, 2005. – С. 59 – 60.
7. Фориншурер / Інтернет-журнал о страховании; [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.forinsurer.com/ratings/life>.
8. Шумелда Я. П. **Страховання: навчальний посібник для студентів економічних спеціальностей** / Я. П. Шумелда. – Тернопіль: Джура, 2006. – 249 с.
9. Огляд ринків фінансових послуг та підсумки діяльності небанківських фінансових установ за **2008 - 2013 роки**. /Додаток до розпорядження Нацкомфінпослуг. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://forinsurer.com/files/file00425.pdf>

Рецензент: д.е.н., професор Левицька С.О.

УДК 336.226.11

Н. М. КОЦАН

ВИЗНАЧЕННЯ СУТНОСТІ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ

Дослідження теоретичних засад визначення сутності доходів населення та прикладні аспекти їх класифікації. Розглянуто структуру та динаміку за ротної плати за видами економічної діяльності. Подано пропозиції щодо підвищення доходів населення в Україні.

©Коцан Н.М. – аспірант Національного університету водного господарства та природокористування